

Mukhina A. The Influence of Family Composition on the Gender Socialization of Adolescent Girls with Normal and Disrupted Intellectual Development

The article deals with the theoretical and experimental analysis of the relationship of gender socialization with the composition of the family of teenage girls with mental retardation and typical development. We study the indicators that characterize families, namely, their composition, the nature and style of communication with the child, the presence of the father, the characteristics of the child, including intellectual ones. The criteria and indicators of the sex-role identity itself, as well as its influence on the personality structure: self-esteem, values and its behavior are studied. Formulation of statistic purposes is to take place on the background of statistical digestion and on the self-determination, the behavior of the mass media, and the stunts of writers. Such techniques as "Man's Drawing", "Unfinished Proposals", a conversation with teenage girls made it possible to draw conclusions about the importance of the figure of a father for a girl during a crisis period of life, and to determine those parameters that are formed through her communication with her father or a man in the family, demonstrating for the girl a model of masculinity.

Key words: self-consciousness, identity, gender, role, mental retardation, teenager, parents.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2018 р.

Прийнято до друку 25.05.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 159.955:37.011.3-051

М. М. Починкова

**МЕТОДИ І ПРИЙОМИ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Сьогодні система освіти України зазнає глобальних змін – уведено в дію новий закон про освіту, розроблено нові стандарти дошкільної та початкової освіти, розроблено концепцію нової української школи, яка розпочинає роботу з 1 вересня 2018 р. Це пов'язано з тим, що у світі змінюються акценти у професійних вимогах, що ставляться до фахівця. Такі реформи потребують не тільки змін у системі дошкільної та шкільної освіти, а й у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Проблемі соціалізації студентів, психологічному та педагогічному аспектам, присвячено значно кількість праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема, М. Алексеєва-Вовк, І. Бех, А. Капська,

Н. Лавриченко, М. Лукашевич, С. Марченко, Л. Міщик, С. Розін, С. Савченко, С. Сергейчик, С. Харченко, О. Язловецька та ін. У свою чергу дослідниками професійної соціалізації є А. Деркач, С. Іконников, С. Максименко, В. Нечаєва, Т. Парсонс, М. Пірен, Н. Перінський, Н. Смелзер, П. Сорокін, Ю. Трофімов, Ф. Філіппова.

Питання формування критичного мислення також активно розглядається в науковому дискурсі: Дж. Андерсон, Дж. Брунер, С. Міллер, С. Терно, О. Пометун, Р. Стернберг, Д. Халперн.

Професіонал XXI ст., щоб бути затребуваним на ринку праці, має володіти певною низкою умінь і навичок, зокрема критично мислити, мати здатність розв'язувати проблеми та самонавчатися та адаптуватися до умов навчання в інших культурах та суспільствах, тобто бути професійно соціалізованим. Особливо важливими ці якості є для вчителів початкової школи, які передадуть ці уміння й навички майбутньому поколінню людства. Однак, розпочинати здійснювати процес професійної соціалізації майбутніх учителів початкової школи необхідно під час навчання у закладі вищої освіти.

Метою нашої статті є представлення методів і прийомів критичного мислення у процесі професійної підготовки як засобу соціалізації майбутніх учителів початкової школи.

Важливим, у світлі нашого дослідження, є визначення поняття «соціалізація», тому коротко розглянемо зміст цієї дефініції.

Словник іншомовних соціокультурних термінів розкриває цей термін як процес засвоєння людським індивідом певної системи знань, норм та цінностей, який дозволяє йому функціонувати як повноправний член суспільства [6].

У свою чергу в культурологічному словнику представлено дещо інше визначення соціалізації, де провідним фактором є утвердження людини як особистості й наголошено на її активній участі в суспільному житті: «Соціалізація людини» – процес перетворення людської істоти на суспільний індивід, утвердження її як особистості, включення у суспільне життя як активної і дійової сили [3].

Поняття соціалізації є надзвичайно складним та багатоаспектним. Науковці (О. Дікова, А. Іванченко, М. Лукашевич, Л. Мардахась, А. Сбруєва,) виокремлюють такі види соціалізації особистості: статево-рольова, сімейна, професійно-трудова, субкультурно-групова.

Однак, з огляду на те, що ми будемо говорити про соціалізацію у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, більш точним є поняття «професійна соціалізація», яке є вихідним поняття «соціалізація».

Услід за І. Сидоренко, під професійною соціалізацією будемо розуміти багатоплановий, суперечливий процес входження індивіда в професійне середовище, засвоєння професійного досвіду й активне відтворення знань, норм і цінностей, які необхідні для входження в

суспільні процеси і функціонування як повноправного члена трудового колективу [5, с. 113].

Нам імпонує думка І. Грицюка, який наголошує на тому, що «процес професійної соціалізації передбачає особистісну активність, оскільки взаємодія та вплив на систему соціальних зв'язків та відносин вимагає прийняття певного рішення і включає в себе набір характеристик, таких як цілеутворення, мобілізацію суб'єкта діяльності, побудову стратегій діяльності [2, с. 93].

Саме заклад вищої освіти є інститутом професійної соціалізації особистості, яка здійснюється під час навчально-виховного процесу.

Методи і прийоми критичного мислення, на нашу думку, є ефективним засобом соціалізації майбутніх учителів початкової школи, оскільки саме критичне мислення дозволяє проявляти пізнавальну активність, яка, у свою чергу, допоможе індивіду набутти адекватних професійних умінь і навичок та активно включитися в професійну діяльність.

Підсумовуючи дослідження науковців щодо критичного мислення І. Горохова зазначає, що критично мислити – значить усвідомлено оцінювати, міркувати, мислити, тобто проявляти людиною психічну, емоційну, пізнавальну активність, що повинна бути спрямована на вирішення конкретної проблеми [Горохова].

Крім того, на користь критичного мислення як засобу соціалізації майбутніх учителів початкової школи свідчить і те, що критичне мислення є мисленням соціальним. Воно починається з постановки запитань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити, прагне до переконливої аргументації [7, с. 10].

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи відбувається під час навчального процесу за цілою низкою дисциплін, які в навчальному плані студентів спеціальності «Початкова освіта» діляться на обов'язкові та вибіркові освітні компоненти.

У дослідженнях, присвячених проблемі формування критичного мислення, загальноприйнято виокремлювати декілька послідовних етапів формування критичного мислення, яких доцільно дотримуватися на заняттях професійного циклу:

- сприйняття інформації з різних джерел;
- аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору;
- зіставлення з іншими точками зору;
- добір аргументів на підтримку обраної позиції;
- прийняття рішення на основі доказів [8, с. 205].

Відповідно, пізнавальний процес під час викладання дисциплін професійного спрямування для майбутніх учителів початкової школи має бути побудований за наступною моделлю (див рис 1.).

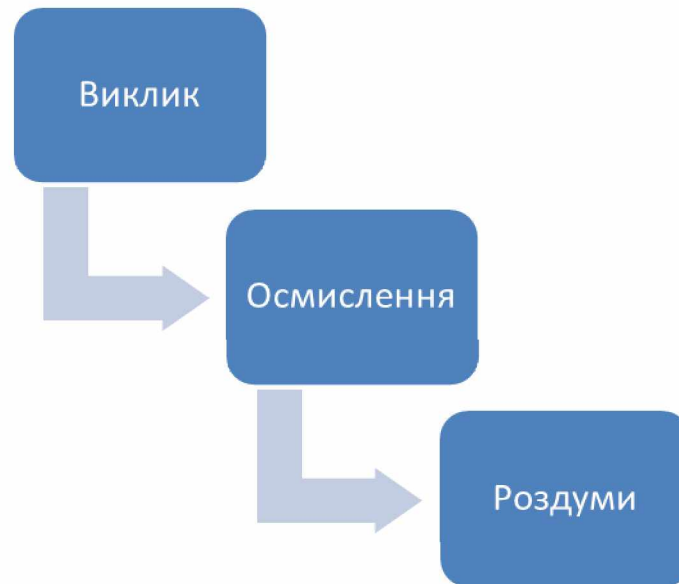
Розглянемо кожен етап моделі окремо.

1. Виклик – демонстрація студентами первинних знань, знань з суміжних дисциплін, які можуть бути в нагоді під час вивчення тієї чи

тієї теми.

2. Осмислення – робота з інформацією за темою заняття.

3. Рефлексія – синтез отриманих знань, висновки, приймання оптимальних рішень.

Рис. 1. Модель пізнавального процесу під час викладання дисциплін професійного спрямування для майбутніх учителів початкової школи

Процес роботи над формуванням критичного мислення у процесі професійної підготовки як засобом соціалізації майбутніх учителів початкової школи буде успішним, якщо викладач буде дотримуватися таких особливостей навчального процесу (О. Пометун, І. Сущенко) [4, с. 12]:

- у навчання включаються завдання, вирішення яких вимагає високого рівня (аналізу, синтезу, оцінки);
- навчальний процес організований як дослідження певної теми, яке виконується шляхом інтерактивної взаємодії учасників навчального процесу;
- результатом навчання визначається вироблення власних суджень через застосування до інформації адекватних прийомів мислення;
- викладання в цьому процесі є стратегією постійного оцінювання цих результатів з використанням зворотного зв'язку «студент – викладач» на основі дослідницької активності студентів у групі;
- критичне мислення вимагає від учнів достатніх навичок оперування доказами та формулювання суджень, умовиводів, здатність застосовувати графіки і схеми у вирішенні актуальних завдань, знаходити та інтерпретувати оригінальні документи та джерела інформації, аналізувати аргументи, обґрунтовувати висновки.

На заняттях усіх циклів професійної підготовки доцільним буде використання саме методів і прийомів формування критичного мислення:

- методи і прийоми роботи з різними видами текстів: читання з зупинками, метод опорних слів, подвійний щоденник, припущення на основі запропонованих термінів, спрямоване читання, читання в парах, «Еліас» та ін.;

- наочні методи і прийоми організації інформації: асоціативний куш, бортовий журнал, діаграм Венна, дерево передбачень, картографування тексту, порівняльна таблиця, денотатний граф, «фішбон» та ін.;

- постановка запитань: «почережні запитання», «товсті» і «тонкі» запитання», уточнюючі запитання, «читаємо і запитуємо», 6 Ч та ін.;

- навчальні дискусії: вирішення проблем, «два кола», дерево рішень, дискусія, займи позицію, неперервна шкала думок, РАФТ та ін.;

- методи рефлексії – есе, «залиште за мною останнє слово», «лінія цінностей», листи самооцінювання, метод «6 капелюхів» та ін.

Досвід роботи показує, що використання цих методів і прийомів критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи є ефективним засобом соціалізації. Студенти охоче беруть участь у всіх етапах заняття, визначають проблему, що виникає перед ними, учаться перевіряти отриману інформацію, визначають наявність чи відсутність підтексту в інформації, враховують альтернативні точки зору, синтезують отримані знання, роблять висновки та приймають оптимальні рішення. Набуття таких умінь дозволяє успішно професійно соціалізуватися.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розробці системи роботи з формування критичного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Список використаної літератури

- 1. Горохова І. В.** Значущість критичного мислення для сучасних суспільства та освіти / І. В. Горохова // Електронний ресурс / Режим доступу : <http://oaji.net/articles/2014/1026-1415782468.pdf>
- 2. Грицюк І. М.** Мотиваційний простір професійної соціалізації майбутніх фахівців-психологів / І. М. Грицюк // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. – К., 2009. – Т. XI. – Ч. 1. – 620 с.
- 3. Культурологічний** словник. Соціалізація людини // Електронний ресурс / Режим доступу : <https://predmety.in.ua/socializaciya-lyudini/>
- 4. Навчасмо** мислити критично : посібник для вчителів / авт.-уклад. О. І. Пометун, І. М. Сущенко. – Д. : Ліра, 2016. – 144 с.
- 5. Сидоренко І. В.** Психолого-педагогічні знання як фактор професійної соціалізації майбутніх фахівців у системі вищої освіти / І. В. Сидоренко // Педагогічні науки. Наукові праці. – Т.6. – Вип. 33. – С. 112–116.
- 6. Словопедія.** Словник іншомовних соціокультурних термінів. Соціалізація // Електронний ресурс / Режим доступу : <http://slovoopedia.org.ua/39/53409/260946.html>>СОЦІАЛІЗАЦІЯ
- 7. Терно С. О.** Розвиток критичного мислення старшокласників на

уроках історії / С. О. Терно // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – №4. – Бердянськ : БДПУ, 2008. – С. 5–13. 8. Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема / О. Чуба // Педагогіка та психологія професійної освіти. – 2013. – № 3. – С. 202–208.

Починкова М. М. Методи і прийоми критичного мислення у процесі професійної підготовки як засіб соціалізації майбутніх учителів початкової школи

У статті представлено особливості використання методів і прийомів критичного мислення у процесі професійної підготовки як засобу соціалізації майбутніх учителів початкової школи. У взаємозалежності розкрито поняття «соціалізація», «професійна соціалізація», «критичне мислення». Зроблено акцент на тому, що критичне мислення є мисленням соціальним. Визначено декілька послідовних етапів формування критичного мислення, яких доцільно дотримуватися на заняттях професійного циклу. Продемонстровано модель пізнавального процесу під час викладання дисциплін професійного спрямування для майбутніх учителів початкової школи із застосуванням методів і прийомів критичного мислення. Виокремлено особливості процесу роботи над формуванням критичного мислення. Наведено перелік методів і прийомів критичного мислення, які виступатимуть ефективним засобом професійної соціалізації майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: соціалізація, професійна соціалізація, критичне мислення, майбутні учителі початкової школи.

Починкова М. Н. Методы и приемы критического мышления в процессе профессиональной подготовки как средство социализации будущих учителей начальной школы

В статье представлены особенности использования методов и приемов критического мышления в процессе профессиональной подготовки как средства социализации будущих учителей начальной школы. Во взаимозависимости раскрыто понятие «социализация», «профессиональная социализация», «критическое мышление». Сделан акцент на том, что критическое мышление является мышлением социальным. Определены несколько последовательных этапов формирования критического мышления, которых целесообразно придерживаться на занятиях профессионального цикла. Продемонстрировано модель познавательного процесса во время преподавания дисциплин профессионального направления для будущих учителей начальной школы с применением методов и приемов критического мышления. Выделены особенности процесса работы над формированием критического мышления. Приведен перечень методов и приемов критического мышления, которые будут выступать эффективным средством профессиональной социализации будущих учителей начальной школы.